

Bibliobusna služba u Republici Hrvatskoj

Sladić, Barbara

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:164068>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Barbara Sladić

Bibliobusna služba u Republici Hrvatskoj

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za kroatistiku

Barbara Sladić

Matični broj: 20354

Bibliobusna služba u Republici Hrvatskoj

(DIPLOMSKI RAD)

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost – smjer knjižničarstvo

Mentor: Doc. dr. sc. Dinka Kovačević

Rijeka, rujan 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentoricom. Prilikom izrade rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskoga rada i odredbi o akademskom poštenju Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci.

Potpis: _____

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Povijesni razvoj pokretnih knjižnica.....	2
3. Svrha i cilj pokretne knjižnice.....	5
3.1. Smjernice za pokretne knjižnice.....	8
3.1.1. Nadležnost i upravljanje.....	10
3.1.2. Vrste knjižničnih usluga koje pružaju pokretne knjižnice.....	11
4. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj.....	12
4.1. Povijesni razvoj pokretnih knjižnica u Hrvatskoj.....	12
4.2. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj danas.....	16
4.3. Primjeri bibliobusne službe u Hrvatskoj.....	18
4.3.1. Pokretne knjižnice u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji.....	18
4.3.1.1. Kampanja Glas ZA županijsku bibliobus.....	20
4.3.2. Pokretne knjižnice u Primorsko - goranskoj županiji.....	21
4.3.3. Pokretne knjižnice u Bjelovarsko - bilogorskoj županiji.....	25
4.4. 14. Okrugli stol o pokretnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj i 8. festival hrvatskih bibliobusa – zaključci.....	29
5. Primjeri bibliobusne službe u svijetu.....	31
5.1. Bicicloteca (Brazil).....	31
5.2. Afganistan.....	33
5.3. Pakistan.....	34
5.4. Gana.....	35
5.5. Indonezija.....	36
5.6. Gaza.....	37
6. Uloga bibliobusne službe u smanjivanju društvene isključenosti.....	38
7. Zaključak	40
Popis literatura	42

1. Uvod

Na spomen riječi knjižnica, osim najlogičnije, a time i prve asocijacije na veliku količinu knjiga složenih na beskrajne nizove visokih polica, većina nas vjerojatno će pomisliti na neku nama dobro znanu zgradu. To može biti knjižnica u našem gradu, u kojoj sami možda posuđuju knjige ili neka važna, svjetski poznata knjižnica impresivne arhitektonske pojave. Kako god, bit će to uglavnom pomisao na zidove među kojima leže knjige, bili oni od stakla, betona ili drveta, a vrlo rijetko na knjižnicu „u pokretu“, popularno nazvanu bibliobus. Uvid u bogatu povijest knjižničarstva otkriva dugu i zanimljivu priču prevladavanja brojnih zemljopisnih, ekonomskih i političkih prepreka koje su ponekad stajale ili još uvijek stoje na putu između pisane riječi i onih koji su željni znanja i informacija. Jedan od načina na koji se već jako dugo takve prepreke pokušavaju pobijediti je i fenomen tzv. pokretnih knjižnica.

Omogućavanje jednake dostupnosti knjižničnih usluga svima, uključujući i one društvene grupe koje iz različitih razloga imaju otežan pristup knjižničnoj građi, osnovni je imperativ knjižnice i njenih službi. Širom svijeta, zemlje s različitim geografskim, socijalnim, ekonomskim i demografskim uvjetima primjenjuju različite modele pokretnih knjižničnih usluga. Međutim, ono što im je svima zajedničko cilj je ostvarivanja što pravednijeg i raširenijeg pristupa informacijskim resursima.

Ovaj rad sastoji se od pet poglavlja uključujući uvod i zaključne misli. U prvom poglavlju prikazan je kratki pregled povijesnog razvoja pokretnih knjižnica, od samih početaka sredinom 19. stoljeća pa do njenih najsuvremenijih oblika. Zatim slijedi poglavlje koje se bavi definiranjem te opisom svrhe i ciljeva ovog tipa knjižničkih usluga, uključujući razradu specifičnih standarda tj. smjernica koje se odnose na različite aspekte karakteristika pokretnih knjižnica.

Treći dio rada pod naslovom „Razvoj pokretnih knjižnica u Hrvatskoj“ pruža uvid u okolnosti najranije uspostave službe u našem kontekstu, probleme i rješenja tijekom određenih razvojnih faza, te opisuje recentno stanje i stručni konsenzus oko smjernica za budući razvoj djelatnosti. Dva posljednja poglavlja, prije zaključnih razmatranja, analiziraju ulogu bibliobusa u kontekstu smanjivanja problema socijalne isključenosti te se navodi nekoliko primjera dobre prakse u svijetu koji se odnose na posebne vrste usluga dizajnirane za različite tipove najosjetljivijih skupina.

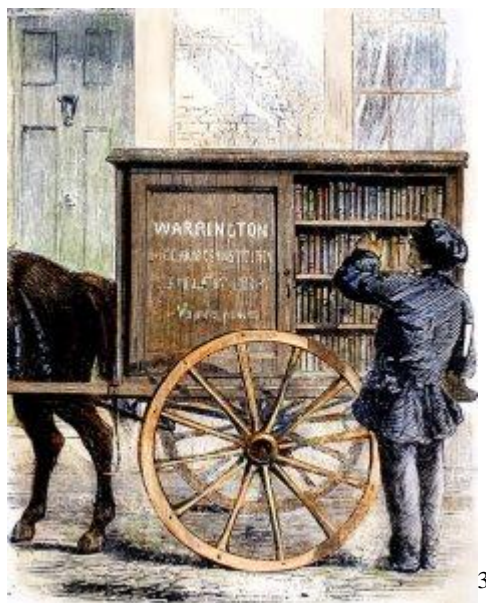
2. Povijesni razvoj pokretnih knjižnica

S obzirom na razvoj čitalačke pismenosti, već se u 19. stoljeću počinje rađati ideja za omogućavanje pristupa knjigama na nedostupnim i/ili nerazvijenim područjima pojedinih država. Prvi zabilježeni primjer korištenja usluge pokretne knjižnice nalazimo u Warrington-u u Engleskoj, 1859. godine.¹

Kao prvo prijevozno sredstvo koristila se konjska zaprega u kojoj su se prevozile knjige kroz okolna sela. Takve pokretne knjižnice bile su dio većeg pokreta koji je za cilj imao omogućavanje obrazovanja stanovništva kojima to nije bilo financijski dostupno. Navedena usluga postala je vrlo popularna u Engleskoj, što je vidljivo iz podatka o 300-postotnom povećanju posuđenih knjiga već u prvoj godini rada.²

¹ <https://bookmobiles.wordpress.com/2013/05/03/before-the-automobile-the-first-mobile-libraries/> (pristupljeno 14.09.2019.)

² <http://www.nsk.hr/neobicne-pokretne-knjiznice/> (pristupljeno 14.09.2019.)

Slika 1. Pokretna knjižnica u Engleskoj, 1859.

Početak 20. stoljeća dolazi do razvoja pokretne knjižnice i u SAD-u. Zabilježen je podatak o kočiji koja je prevozila knjige u drvenim sanducima 1904. godine u Južnoj Karolini. Prema Šadeku „... u SAD-u (Washington) 1907. godine osnovana je prva bibliobusna služba, a kapacitet prvog bibliobusa bio je 200 svezaka.“⁴ S razvojem motornog prometa prijevoz knjiga kočijama zamijenila su motorna vozila.

Pokretne knjižnice širom svijeta doživjele su nagli razvoj tek nakon Drugog svjetskog rata, kada se bibliobusne službe osnivaju u Francuskoj, Njemačkoj, Skandinaviji, SSSR-u. S obzirom na ubranu izgradnju suvremene knjižnične mreže, u SAD-u, 1962. godine, djelovalo je čak 1.334 bibliobusa.

Značaj bibliobusa vrlo je izražen u državama s nerazvijenom mrežom knjižnica, naročito u Africi i Latinskoj Americi. U zemljama gdje je prometna povezanost nedovoljno razvijena, koriste se i druga prijevozna sredstva za knjige. Primjer navedenog je organizirana knjižnica na devama u Sudanu, koje se smatraju ekonomičnijim prijevoznim sredstvom od automobila s obzirom na

³ Pokretna knjižnica u Engleskoj, 1859. godina. Dostupno na: <https://bookmobiles.wordpress.com/2013/05/03/before-the-automobile-the-first-mobile-libraries/> (pristupljeno 14.09.2019.)

⁴ Šadek, V. Bibliobusna služba Koprivničko – križevačke županije. // Podravina. 4, 7(2005), str.158.

trošak benzina i česte kvarove u pustinji. Sličan primjer je i pokretna knjižnica na magarcu, koja dovodi knjige u ruralnu Kolumbiju.

U sklopu IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice 1979. godine osnovana Radna grupa za pokretne knjižnice, što ukazuje na važnost tog oblika knjižnice u svijetu. Radna grupa je 1981. godine prerasla u Okrugli stol, koji se bavio praćenjem stupnja razvijenosti pokretnih knjižnica u svijetu. U novije vrijeme IFLA organizira okrugle stolove o pokretnim knjižnicama na kojima prati njihove aktivnosti na određenom području, a pogotovo nadzire pokretne knjižnice u zemljama u kojima je bibliobusna služba nedovoljno razvijena. Također, daje upute za poboljšanje funkcioniranja pokretnih knjižnica diljem svijeta te donosi međunarodne standarde.⁵

Danas su pokretne knjižnice moderno opremljene i prilagođene područjima na kojima djeluju (selo, grad, otok, planina..) a njihova namjena je vezana uz konkretne potrebe pojedinih zemalja kako bi odgovarala kulturnoj i knjižničnoj politici određene države.⁶

Najrazvijenije putujuće knjižnice nalazimo u sjevernoj Europi. Tako u Velikoj Britaniji djeluju 800 bibliobusa, a u Skandinaviji je taj broj i veći. Danas je većina bibliobusa prilagođena kako bi se omogućio pristup svim korisnicima (dizalo za osobe s invaliditetom, zvučne knjige za slijepce i slabovidne, kompjuterska oprema, igračke za djecu i sl.). Južna Europa nema dovoljnu razvijenost, izuzev Grčke koja je primjer dobre organizacije pokretnih knjižnica. U našoj regiji interesantan primjer je susjedna Republika Slovenija koja ima bolju pokrivenost i veći broj pokretnih knjižnica nego Hrvatska.⁷

Pokretne knjižnice značajno su se razvijale kroz svoju povijest, uvijek s ciljem dostupnosti svim čitateljima, prateći društveni razvoj. S obzirom na

⁵ Prema Šadek, V. Bibliobusna služba Koprivničko – križevačke županije. // Podravina. 4, 7(2005)

⁶ Isto.

⁷ Prema Pezer, I., Vugrinec, Lj. *Pokretne knjižnice kao dio knjižnične mreže narodnih knjižnica u Hrvatskoj : stanje i razvojni planovi.* // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58, 1/2(2015).

procvat novih tehnologija, interesantan je i primjer povezivanja pokretnih knjižnica i tehnologije koji predstavlja projekt *Internet Archive*. Godine 2002., pokretači ove akcije pretvorili su bibliobus u mobilnu digitalnu knjižnicu koja je djelovala na način da se zaustavljala u knjižnicama, školama, staračkim domovima, muzejima parkovima, pružajući mogućnost preuzimanja javno dostupnih knjiga na internetu te njihovog ispisivanja.⁸ Ova usluga ukazuje na mogućnost lakog pristupa knjigama svim korisnicima te koliko ista može biti od velike važnosti za zajednicu.

3. Svrha i cilj pokretne knjižnice

Stanovništvu kojemu je iz bilo kojeg razloga onemogućeno ili otežano pristupiti knjižnici i njenim uslugama, upravo pokretna knjižnica omogućuje prevladavanje tog jaza, te kao izvor informacija, znanja i kulture znatno doprinosi kvaliteti njihovog života.

Prema Standardima za narodne knjižnice „*bibliobus je pokretna knjižnica koja ima osoblje i opremu što omogućuje pružanje knjižnične usluge na razini odgovarajućeg knjižničkog stacionara, prema članku 14. Standarda za narodne knjižnice u republici Hrvatskoj, a smještena je u vozilu – kombi, autobus, tegljač s prikolicom i sl., te svojom pokretljivošću omogućuje da se istim fondom i osobljem služi više udaljenih područja u istom danu*“.⁹ U Članku 55. Standarda navodi se kako „*Bibliobus opskrbljuje knjigama, časopisima i drugim izvorima informacija i najmanje zajednice (gradske četvrti, prigradska i seoska naselja) gdje nema uvjeta za druge oblike djelovanja narodne knjižnice i time znatno pridonosi informiranju i naobrazbi stanovništva.*“¹⁰

⁸ Wikipedia. Bookmobile. Dostupno na:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Bookmobile> (pristupljeno 2.9.2019.)

⁹ *Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj.* // Narodne novine, 58(1999). Dostupno na:

<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html> (pristupljeno 2.9.2019.)

¹⁰ Isto.

Svrha pokretnih knjižnica odnosi se dakle na omogućivanje dostupnosti i pružanje knjižničnih usluga stanovništvu malih ili udaljenih naselja, koje nema mogućnosti korištenja stacioniranih knjižnica, što ga čini značajnim i neophodnim dijelom županijskih knjižničnih mreža.

Osnovni cilj službe pokretne knjižnice je “*promicati jednakopravnost u pružanju knjižničnih usluga povećavanjem mogućnosti pristupa istima*”¹¹, kako se navodi u IFLA-inim Smjernicama za pokretne knjižnice. Bibliobusne usluge djeluju protiv društvene isključenosti, baveći se ranjivim skupinama korisnika, kojima je teško doći do stacionirane knjižnice ili im je potrebna prilagođena vrsta usluga. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj prilagođavaju se svojim uslugama upravo takvim korisnicima.

U navedenim *Standardima* se pojašnjava kojim se slučajevima određuju stajališta pokretne knjižnice. Uloga bibliobusa naročito je važna u naseljima do 1000 stanovnika te na područjima ispod 2000 stanovnika koji žive u međusobno udaljenim mjestima gdje bibliobus i s ekonomskih i stručnih razloga ima prednost pred stacionarnom knjižnicom.¹²

Budući da su stajališta bibliobusa često smještene blizu dječje vrtića i škola, najbrojniji su korisnici upravo djeca od najranije dobi, a knjižničari pokretnih knjižnica u suradnji sa školama i vrtićima provode programe i podršku poticanju čitanja. Pokretne knjižnice pomažu u nadopunjavanju ruralnih škola kroz knjižničnu građu i usluge, te pristup tehnologiji, poboljšaju obrazovanje, razvijaju ljubav prema čitanju, povećaju pristup i izloženost tehnologiji potaknu želju za cjeloživotno učenje.¹³ Osobe treće životne dobi i osobe s invaliditetom

¹¹ *Smjernice za pokretne knjižnice* / prerađeno izdanje priredila radna skupina IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Ianom Stringerom ; [s engleskog prevela Sanja Kovačević]. 1. hrvatsko izd. (prema 2. prerađenom izdanju izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011., Str. 11.

¹² Prema Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. *Uloga i značaj pokretnih knjižnica u životu lokalne zajednice*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 53, 3/4(2010).

¹³ <https://princh.com/mobile-libraries-more-than-brick-and-mortar/#.XX999igza00> (pristupljeno 10.9.2019.)

su također česti korisnici, kao i štićenici specijalnih ustanove - bolnica, zatvora, domova za starije i nemoćne i sl.¹⁴

U današnje vrijeme virtualne usluge su sve dostupnije, uključujući i knjižničnu građu, no primjena tehnologije koja je uobičajena u gradovima, nerijetko je nedostupna u malim općinama i naseljima koja obilaze pokretne knjižnice. Nedostatak kvalitetnog signala, ograničene mogućnosti korištenja interneta, stanovništvo koje je u nerijetko slabije kupovne moći, a osobito kad se radi o starijim korisnicima, bez dostatnog znanja za korištenje suvremenih tehnologija, Stoga u slučaju pokretnih knjižnica “pokrivenost” nekog područja njihovom uslugom u pravilu ujedno i doslovno znači dostupnost knjižničnih usluga za stanovništvo tog područja.

Pored ispunjavanja osnovne uloge - omogućivanje dostupnosti izvora informacija i literature potrebne za formalno i neformalno obrazovanje, poticanje vještine čitanja i raznih oblika pismenosti te cjeloživotno učenje i kvalitetno provođenje slobodnog vremena u čitanju iz užitka, pokretne knjižnice organiziraju i programe i aktivnosti namijenjene različitim dobnim i interesnim skupinama korisnika. Na svojim stajalištima organiziraju čitateljske klubove, književne susrete, kazališne predstave, predavanja, izložbe, radionice i slične sadržaje. Nadalje, omogućuju građanima besplatan pristup internetu i računalnoj tehnologiji, organiziraju radionice informatičke i informacijske pismenosti te redovito surađuju sa školama, općinama, udrugama i drugim ustanovama na svom terenu, u svrhu pružanja što kvalitetnije usluge građanima.

Također, pružaju prostor za okupljanje u ruralnim ili udaljenim sredinama, nudeći mjesto za društveno okupljanje, dijeljenje priča i međusobno povezivanje, što je posebno važno u ruralnim, izoliranim mjestima gdje je mogućnost povezivanja s drugima ograničena.

¹⁴ Prema Pezer, I. Vugrinec, Lj. *Pokretne knjižnice kao dio knjižnične mreže narodnih knjižnica u Hrvatskoj : stanje i razvojni planovi.* // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 58, 1/2(2015).

Iskustva zaposlenika bibliobusnih službi pokazuju kako njihovi korisnici itekako dobro prepoznaju i cijene sve navedene dobrobiti pokretnih knjižnica. Dolasci bibliobusa i mogućnost korištenja njegovih usluga, ali i osobni kontakti, informacije i pouka koju im pružaju knjižničari pokretnih knjižnica, vrlo su dragocjeni brojnim bibliobusnim korisnicima, tim više što je upravo bibliobus za mnoge od njih prva knjižnica, a za neke i jedina knjižnica koju su u životu imali prigodu koristiti. Zbog toga je lako zaključiti kako su pokretne knjižnice jednako važne za područja koja obilaze, kao i mjesne stacionirane knjižnice za zajednice u kojima djeluju. Možda i više jer bibliobus je ne samo informacijski punkt i mjesto za posudbu knjiga, nego u pravom smislu mjesto susreta i društvenih događanja na stajalištima. Povrh svega, pokretna knjižnica često je i jedina kulturna ustanova u mnogim mjestima u koja dolazi, jedina pristupna točka osnovnom kulturnom i obrazovnom sadržaju za mnoge korisnike u mjestu prebivanja, što je osobito važno kada zbog različitih objektivnih razloga ti stanovnici nisu u mogućnosti odlaziti u druga mjesta kako bi koristili slične sadržaje i usluge.¹⁵

3.1. Smjernice za pokretne knjižnice

Zanimljivo je da je Hrvatska među prvim i rijetkim državama koje imaju *Standarde za pokretne knjižnice* još od 1990. godine. Tek godinu kasnije objavljene su prve IFLA-ine *Smjernice za pokretne knjižnice*.

U odnosu na hrvatske *Standarde*, najznačajnije promjene koje nam donose Smjernice su u primjeni informacijske tehnologije u pokretnim knjižnicama, s obzirom na brzi razvoj te tehnologije u posljednjem desetljeću. U današnje je vrijeme online pristup podacima moguć na brojne načine – mobilnom telefonijom, modemima, satelitima i slično, što omogućuje jeftiniju i

¹⁵ Prema Pezer, Iva. Vugrinec, Ljiljana. *Pokretne knjižnice kao dio knjižnične mreže narodnih knjižnica u Hrvatskoj : stanje i razvojni planovi.* // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 58, 1/2(2015).

jednostavniju uporabu računala, pisača i sličnih pomagala u pokretnoj knjižnici. Nove usluge u vozilima poput interneta za korisnike i pristupa raznim bazama podataka, izjednačavaju pokretne knjižnice s manjim stacionarnim knjižnicama.

U Smjernicama se navode uvjeti uspostave bibliobusne službe, vrste usluga koje pružaju, planiranje zbirke i vrstu građe, te se opisuju tehnička obilježja vozila. U smjernicama se nalazi i prilog sa crtežima mogućih pristupa za invalide, kao i smještaj sanitarnog čvora u odnosu na raspored namještaja i opreme u određenom tipu vozila, te se naglašava važnost prepoznatljivog izgleda samog vozila.

Svaka zajednica je jedinstvena te bi se to trebalo odraziti i na fond pokretne knjižnice. Knjižnična zbirka bi morala odgovarati potrebama zajednice za informacijama, obrazovanjem, zabavom, i kulturom te bi morala udovoljavati posebnim i općim potrebama svojih korisnika.

Što se tiče samog termina *pokretna knjižnica* (mobile library), uglavnom ga koriste britanski/australski knjižničari, za naziv motornog vozila koje prenosi knjižničnu građu. U ostalim zemljama koriste se različiti izrazi – *bookmobile*, *bibliobus*, *Bucherbus* itd. U smjernicama se spomenuti izraz koristi u njegovom najširem smislu: „ *Svaka knjižnična usluga koja nije stacionirana na jednom mjestu pripada kategoriji pokretnih knjižnica.*“¹⁶

Pokretne knjižnici osim što korisnicima nude posudbu knjiga, također sadrže i građu poput igračkaka, računala, slika, DVD -ova i CD-ova. Sva se ta građa, osim motornim vozilima, ponekad doprema i drugim prijevoznim sredstvima poput zrakoplova, vlakova, brodova, a u nekim slučajevima za pružanje ovih usluga koriste se čak i životinje.

Jedna od vrlo važnih djelatnosti narednih knjižnica je upravo usluga bibliobusa i baš zato, s namjerom što efikasnijeg zadovoljavanja potreba lokalne

¹⁶ *Smjernice za pokretne knjižnice*. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011., Str. 11.

zajednice, što posebno uključuje omogućavanje pristupa različitoj knjižničnoj građi korisnicima nepovoljnijeg položaja, knjižnično planiranje, već u svojoj prvoj fazi trebalo bi voditi računa o kreiranju usluge pokretne knjižnice. Uostalom, upravo je stvaranje istih mogućnosti i jednakopravnosti u pristupu opći i najvažniji cilj pokretnih knjižnica, što podrazumijeva da se radi o prilagodljivoj usluzi koja je u stanju zadovoljiti različite potrebe promjenjivog stanovništva.

3.1.1. Nadležnost i upravljanje

Zakonodavno ustrojstvo svake pojedinačne zemlje određuje koja je razina vlasti odgovorna za uspostavu knjižničnih službi i njihov budući razvoj. Uključujući i način financiranja, s obzirom na to da se radi o javnom dobru koje se u pravilu ne naplaćuje korisnicima. U teže dostupnim, ruralnim područjima, radi lakšeg osiguravanja knjižničnih usluga, ponekad se sklapaju partnerstva između više uprava, posebno onda kada obuhvat knjižnice nije usklađen s administrativnim granicama.

Također, osim od državnih institucija, knjižnične službe mogu biti uspostavljene i od strane pojedinaca ili različitih javnih i privatnih organizacija, a mnogi aspekti upravljanja utječu na način i mogućnost provedbe različitih organizacijskih modela pokretnih knjižnica. Razina provedbe usluga pokretnih knjižnica ovisit će o čimbenicima poput mogućnosti financiranja, geografskih karakteristika lokaliteta, klimatskih osobina regije te tehničkoj podršci potrebnoj za uspostavu takvih usluga. Financiranje takvih usluga često je najveći izazov u upravljanju, posebno jer je težnja usmjerena prema omogućavanju jednakog pristupa uslugama svim stanovnicima, što ponekad nije lako postići, posebno u ruralnim područjima koja su rjeđe naseljena pa je slijedom toga i cijena usluge po glavi stanovnika veća. Međutim, bez obzira na to, cilj bi trebao biti

prevladavanje takvih prepreka imajući u vidu imperativ postizanja što ravnopravnije mogućnosti pristupa za svih.

Kao što je već rečeno, osim finansijskih faktora, tu su još neki čimbenici upravljanja koji bitno određuju način uspostave službe. Jedan od njih tiče se fizičkih i infrastrukturnih karakteristika regije, što se posebno odnosi na broj, vrstu i stanje lokalnih cesta. Knjižnična građa prilično je osjetljiva i podložna oštećenjima, a za vozilo predstavlja i određeno opterećenje, što znači da je potrebna određena razina cestovnih uvjeta kako bi se usluga mogla provoditi bez teškoća.

3.1.2. Vrste knjižničnih usluga koje pružaju pokretne knjižnice

U određenim okolnostima definiranim političkim, zemljopisnim i ekonomskim faktorima nije moguće uspostaviti stacionirane knjižnice ili takve ne zadovoljavaju u potpunosti potrebe stanovništva regije, pa se takvi problemi nastoje prebroditi organiziranjem samostalnih pokretnih knjižnica. U rijetko naseljenim ruralnim ili urbanim rubnim područjima, te naseljima bez glavnog urbanog centra takve su službe neophodne. Također, takve usluge mogu biti od velike koristi privremenim zajednicama, vezanim za vremenski ograničene poslove, projekte i sl.

Specijalizirane pokretne knjižnice uspostavljaju se u svrhu specifične namjene, a način organizacije i efikasnost bibliobusa na nakon području često odražava razinu razvijenosti cjelokupne knjižnične djelatnosti te općenito odnosa prema knjižničnim uslugama. Specijalizirane usluge najčešće se odnose na one u školama, usluge za najmlađe, osobe s poteškoćama u kretanju, one vezane za informacijsku tehnologiju, pomoć pri učenju i pisanju domaćih zadaća, za prihvatilišta za beskućnike, usluge namijenjene bolnicama i nemoćnim osobama, domovima za starije itd.

4. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj

4.1. Povijesni razvoj pokretnih knjižnica u Hrvatskoj

Početak djelatnosti pokretnih knjižnica u Hrvatskoj zabilježen je početkom 20. stoljeća. Zanimljiva je činjenica da su se u Karlovcu već 1911. godine knjige u drvenim sanducima odvozile fijakerima u obližnja sela. Zahvaljujući karlovačkim novinama "Narodni glas" koje su o tome izvještavale, poznat je i datum početka rada prve pokretne knjižnice - bilo je to 21.12.1911. godine. Nakon Drugog svjetskog rata taj se oblik rada proširio te su se knjige u kovčezima prevozile pomoću raznih vozila na području Bjelovara, Karlovca, Čakovca, Osijeka, Đurđevca, Rijeke, Vinkovaca, a kasnije i drugih mjesta u Hrvatskoj. Jurašek, koristeći se terminom *pokretne žive knjižnice*, navodi primjer osječke knjižnice, gdje su knjižničarke jednom tjedno fijakerom odlazile u okolna sela i posuđivale knjige tamošnjim stanovnicima. Već tada je postojala ideja o nabavi specijalnog vozila kojim bi se uloga pokretne knjižnice dodatno razvila u suradnji s izdavačkim kućama, te proširila svoje usluge i programe.

Specifičnost bjelovarske pokretne knjižnice, s početka 60-tih godina prošlog stoljeća, odnosi se na rad sa određenom skupinom korisnika - bolničkim pacijentima. Posebna se pozornost posvećivala djeci te im se kroz čitanje priča, odgonetavanjem zagonetki i drugih aktivnosti, pokušao olakšati boravak u bolnici. U to vrijeme javlja se potreba za uvođenjem modernijeg oblika pokretne knjižnice – bibliobusa. Razmatraju se potrebni preduvjeti za pokretanje bibliobusne službe: vozilo, osposobljeno osoblje, knjižni fond, osigurana sredstva za rad te specifična organizacija rada ovisno o području koje se obilazi.

Godine 1964., s radom započinje prilagođeno kombi vozilo gradske knjižnice Karlovac, što se smatra početkom rada bibliobusnih službi u smislu

knjižnica smještenih u vozilu.¹⁷ Zanimljivo je što se u riječkoj knjižnici, o potrebi uvođenja bibliobusne službe, govorilo godinu ranije, 1963., ali je zbog nedostatnih sredstava ista počela s radom tek šest godina kasnije. Godine 1969. svečano je promoviran bibliobus Gradske knjižnice Rijeka. Zapravo se radilo o autobusu preuređenom za pružanje knjižničnih usluga kao *"prva pokretna knjižnica takve vrste u Hrvatskoj i Jugoslaviji..."*¹⁸

Slika 2. Bibliobus u Rijeci, 1969.¹⁹

Novi bibliobus Gradske knjižnice Rijeka krenuo je s radom već 1972., a iste godine i prilagođeni bibliokombi Narodne knjižnice "Petar Preradović" u Bjelovaru. Zagrebačka bibliobusna služba započinje s radom 1976. godine, sa suvremeno opremljenim bibliobusom, prema kojem su izrađivani bibliobusi krajem 70-ih i početkom 80-ih godina prošlog stoljeća za gradske knjižnice u

¹⁷ Prema Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj: pogled iz prošlosti u budućnost.* // Okrugli stol o pokretnim knjižnicama (10 ; 2011 ; Karlovac). *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj* : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012.

¹⁸ Isto. Str. 12.

¹⁹ Bibliobus u Rijeci, 1969.godina. Dostupno na :

<https://gkr.hr/Magazin/Osvrti/Stogodisnjica-rodenja-Vladimira-Pavlinica-legendarnog-ravnatelja-Gradske-knjižnice-Rijeka> (pristupljeno 11.9.2019.)

Karlovcu, Puli, Čakovcu, Koprivnici, Bjelovaru, Dugoj Resi i ostalim gradovima.

Sredinom 1980-ih godina bibliobusne su službe doživjele vrhunac svog razvoja. Prema rezultatima ankete koju je 1986. godine provela Sekcija za narodne knjižnice Hrvatskog knjižničarskog društva, krajem 1985. godine djelovalo je 17 vozila na području Hrvatske.

20

Slika 3. Prvi zagrebački bibliobus.

U mariborskom poduzeću TAM namjenski je izgrađeno 15 vozila, a dva su prilagođena kombija marke IMV: Zagreb (2 vozila TAM – dužine oko 11 m, kapaciteta do 5000 knjiga); Rijeka, Split i Pula (jedno vozilo TAM - dužine oko 11 m, kapaciteta do 5000 knjiga); Karlovac, Slavonski Brod i Koprivnica (jedno vozilo TAM – 8 m dužine, 3500 knjiga); Bjelovar, Čakovec, Duga Resa, Đakovo, Glina, Knin i Samobor (jedno vozilo TAM – 5,5 m dužine, 2000 knjiga); Delnice i Šibenik (prilagođena kombi vozila IMV).

Od sredine 1980-ih godina primjetan je pad rada bibliobusnih službi i vozila. Razlozi tome bili su na prvom mjestu starost vozila i nedostatna financijska sredstva, a zatim i ratne prilike 1990-ih godina u Republici Hrvatskoj, mijenjanje administrativnih granica te nezainteresiranost gradova i općina za sufinanciranje pokretnih knjižnica. Rezultati nove ankete o stanju

²⁰ Prvi zagrebački bibliobus.

Dostupno na : <https://zg-magazin.com.hr/u-zagrebackim-putujucim-knjiznicama-lani-posudeno-130-648-svezaka-knjiga/> (pristupljeno 15.9.2019.)

bibliobusnih službi koju je 1996. godine provela Sekcija za narodne knjižnice Hrvatskog knjižničarskog društva, bili su vrlo zabrinjavajući. Djelovalo je samo sedam bibliobusnih službi s osam uglavnom zastarjelih bibliobusa.

Knjižničarska struka odlučila je stoga apelirati za spas ovog važnog dijela mreže narodnih knjižnica Hrvatske. U Koprivnici 21. travnja 1999. godine održan je prvi Okrugli stol o pokretnim knjižnicama pod nazivom "*Putujuće Knjižnice - stanje i perspektive*".²¹ Usporedba rezultata ankete iz 1999. godine i one provedene 1986. godine ukazala je na ozbiljnost stanja: čak deset vozila prestalo je s radom, ukupan broj bibliobusnih stajališta u Hrvatskoj se prepolovio, dok je broj korisnika pao na trećinu. S obzirom na zastarjelost preostalih vozila, situacija se mogla dodatno pogoršavati. Stoga je upućen apel za obnovu hrvatske bibliobusne službe Hrvatskom knjižničnom vijeću, Ministarstvu kulture Republike Hrvatske, Ministarstvu obnove i razvitka te općoj javnosti. Ova problematika nastavila se isticati na stručnim skupovima koji su uslijedili, a naročito na idućim okruglim stolovima, koji se održavaju redovito od 1999. godine. Godine 2001. osnovana je i Radna grupa za pokretne knjižnice HKD-a, koja je 2004. godine prerasla u Komisiju.²²

Kao odgovor na nastojanja knjižničarske zajednica u Hrvatskoj, Ministarstvo kulture je od 2002. godine počelo sufinancirati nabavu novih vozila. Suvremeno opremljeni bibliobusi kreću s radom tijekom 2003. i 2004. godine u Karlovcu, Čakovcu, Bjelovaru, Koprivnici i Rijeci. Gradska knjižnica Rijeka je odlučila da ipak još neće zamijeniti staro vozilo s obzirom na teritorijalno mali obuhvat stajališta na području grada, no uvođenjem Županijskog bibliobusa knjižnična mreža se širi na područje devet jedinica lokalne samouprave koje do tada nisu imale narodnu knjižnicu. Godine 2006. s radom započinje i bibliobus Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci, a iste

²¹ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj: pogled iz prošlosti u budućnost*. // Okrugli stol o pokretnim knjižnicama (10 ; 2011 ; Karlovac). *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova*. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012. Str. 15.

²² Isto. Str. 16.

godine se osniva i bibliobusna služba u Gradskoj knjižnici Zadar, čije vozilo ima rampu za invalide. Godine 2009. počinje djelovati i bibliokombi Gradske knjižnice "Franjo Marković" Križevci, a početkom 2011. godine napokon je zamijenjen stariji zagrebački bibliobus novim vozilom, marke MAN.

Komisija za pokretne knjižnice HKD nastavlja redovito održavati okrugle stolova i festivale bibliobusa posvećenim aktualnim temama. Analizom stanja bibliobusnih službi u Hrvatskoj od 1986. do 2008. godine, nakon nabave novih bibliobusa, utvrđeno je sljedeće : poboljšanje i relativno stabilan rast djelatnosti, većina je starih vozila zamijenjena novima, porast broja posudbi, rast prosječnog broja stajališta po vozilu, napredak u nabavi knjižnične građe i formiranju bibliobusnih fondova.

Nabava novih bibliobusa pružila je mogućnosti za uvođenje novih medija, programa i usluga, naročito pogodnih za rad sa socijalno isključenim skupinama.

4.2. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj danas

Trenutno u Hrvatskoj radi devet službi pokretnih knjižnica s ukupno 13 vozila, osam u županijama i u Gradu Zagrebu. Iz navedenog je vidljiva potreba sustavnog poticanja osnivanja bibliobusnih službi u županijama u kojima još nema pokretnih knjižnica.²³

Treba istaknuti podatak o pružanju knjižničnih usluga najmlađim korisnicima putem pokretnih knjižnica. Naime, 59% stajališta nalazi se pokraj škola, što osigurava visoku dostupnost knjižničnih usluga djeci i učenicima. Razlog tome je što je knjižnični fond u školskim knjižnicama često nedostatan,

²³ <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Poslije-14.-okruglog-stola-o-pokretnim-knjiznicama-Cak-12-hrvatskih-zupanija-nema-bibliobusnu-sluzbu> (pristupljeno 4.9.2019.)

ali i činjenica da područne škole, koje su najčešća odredišta bibliobusa, nemaju svoje knjižnice, kao niti mjesta odnosno općine u kojima se škole nalaze.²⁴

Hrvatski bibliobusi, kao što je prethodno navedeno, većinom su novija vozila, a zbog niže cijene izgrađena su na kamionskim podvozjima. Većina njih, s iznimkom zadarskog bibliobusa, zbog visoke cijene ugradnje nažalost nemaju invalidske rampe. Ipak, pokretna knjižnica redovito osuvremenjuju svoje usluge te se otvaraju nove bibliobusne službe.

Prema hrvatskom Standardu za pokretne knjižnice, osnivači knjižnica, a u pravilu su to gradovi, trebali bi financirati svoju bibliobusnu službu. Zbog nemogućnosti jedinica lokalne uprave da financiraju u cijelosti trošak bibliobusa, u stvarnosti je to teže izvedivo. Bibliobusi često izlaze iz područja gradova u područje drugih općina, te iz tog razloga gradovi sve češće odbijaju u cijelosti financirati bibliobusnu uslugu smatrajući da bi dio troškova morali preuzeti i oni koji koriste usluge (općine ili županije). Nabavu većine novih vozila sufinanciralo je Ministarstvo kulture, koje također godišnje izdvaja i sredstva za nabavu građe i opreme pokretnih knjižnica. Nažalost, s obzirom na složenu situaciju financiranja teže je ostvarivo kvalitetno unaprjeđenje bibliobusnih usluga.

²⁴ 13. okrugli stol o pokretnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj i 7. festival hrvatskih bibliobusa. Dostupno na: http://hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/37/publikacije/ (pristupljeno 4.9.2019.)

4.3. Primjeri bibliobusne službe u Hrvatskoj

Kao što smo istaknuli na početku ovog poglavlja, u Hrvatskoj djeluje devet službi pokretnih knjižnica u sljedećim županijama:

1. Primorsko – goranska županija
2. Zadarska županija
3. Koprivničko – križevačka županija
4. Bjelovarsko – bilogorska županija
5. Osječko – baranjska županija
6. Vukovarsko – srijemska županija
7. Virovitičko – podravska županija
8. Međimurska županija
9. te Grad Zagreb i Zagrebačka županija²⁵

U nastavku ćemo izdvojiti tri zanimljiva primjera hrvatske bibliobusne službe:

4.3.1. Pokretne knjižnice u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji

Najveća narodna knjižnica u Hrvatskoj su upravo Knjižnice grada Zagreba, a njihova bogata i raznovrsna ponuda uključuje i dva bibliobusa. Osnovni podaci navedenih bibliobusa su sljedeći:

²⁵ http://bibliobus.gkc-pula.hr/?page_id=316 (Pristupljeno 15.09.2019.)

Tablica 1: Bibliobus 1**Tablica 2: Bibliobus 2**

Marka vozila: VOLVO B10B Godina proizvodnje: 1995. Snaga motora: 250 kW Dimenzije vozila: duljina: 11.96 m širina: 2.50 m visina: 3.60 m Kapacitet: 5.000 svezaka knjiga Broj smjena: 2 Broj općina / gradova koje bibliobus obilazi: 13 Broj stajališta: 36 Prosječan broj prijeđenih kilometara godišnje: 20.360 Broj članova posade: 13 (oba)	Marka vozila: MANTGMC-262811 Godina proizvodnje: 2011. Snaga motora: 206 kW Dimenzije vozila: duljina: 9.94 m širina: 2.55 m visina: 3.80 m Kapacitet: 4.000 svezaka knjiga Broj smjena: 2 Broj općina / gradova koje bibliobus obilazi: 13 Broj stajališta: 41 Prosječan broj prijeđenih kilometara godišnje: 20.526

Bibliobusna stajališta prvenstveno su usmjerena na područja naselja, dječjih vrtića, osnovnih škola te domova za starije osobe na području Grada Zagreba i Zagrebačke županije. Dolaze svakih 14 dana, u isto vrijeme, na ista stajališta. Broje 4.505 aktivnih članova, a od 2017. godine sudjeluju sljedećim projektima, aktivnostima i događanjima:

- Mjesec hrvatske knjige / putujuće izložbe, koncert na kotačima
- Projekt 65 plus / „Knjigom do vrata“
- Čitaj mi! / suradnja s vrtićima i osnovnim školama
- Noć muzeja

- Dani medijske pismenosti
- 2018. formiranje zbirke za djecu, tinejdžere i odrasle na engleskom jeziku²⁶

Prema intervjuu s djelatnicima bibliobusa, a u sklopu pripreme za 14. Okrugli stol o pokretnim knjižnicama/8. Festivala bibliobusa 2019. godine, zanimljivosti koje ističu su dostupnost knjige djeci i mladima koja žive udaljeno od prve knjižnice. Bibliobusna služba, prema Pravilima Knjižnica grada Zagreba, ima besplatan upis djece do 15. godine. Također, istaknut je i Projekt 65+ namijenjen korisnicima starije životne dobi s ciljem aktivnog uključivanja u društvena i kulturna događanja. Bibliobusna služba, u sklopu tog projekta, organizira razne aktivnosti, putujuće izložbe, promovira važnost medijske pismenosti, surađuje s odgojno-obrazovnim, kulturnim i znanstvenim institucijama. Time se potvrđuje značaj i nezamjenjiva uloga koju bibliobus ima u društvu i lokalnoj zajednici.²⁷

4.3.1.1. Kampanja Glas ZA županijski bibliobus

Bibliobusi na ovom području djeluju posljednjih 40 godina te s obzirom na starost vozila (preko 20 godina), prijeti opasnost da se postojeća stajališta zatvore. Knjižnice grada Zagreba pokrenule su kampanju pod motom i ja imam pravo na knjižnicu: glas ZA županijski bibliobus, s ciljem nabave novog bibliobusa kako bi se mogla pružiti još kvalitetnija obuhvatnija usluga, a uz maksimalnu racionalizaciju materijalnih i kadrovskih resursa.²⁸

²⁶ <http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/bibliobusna-sluzba/o-nama-246/osnovni-podaci-37829/37829> (pristupljeno 15.09.2019.)

²⁷ <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Zagrebacki-bibliobusi-Bibliobus-ozivi-caroliju-citanja-i-onima-koji-su-je-zaboravili> (pristupljeno 15.09.2019.)

²⁸ <http://www.kgz.hr/hr/desni-box/knjiznica-u-pokretu/35799> (pristupljeno 15.09.2019.)

„Nabavom županijskog bibliobusa omogućilo bi se povećanje broja stajališta u gradovima i općinama Zagrebačke županije, čime bi se stanovništvu osiguralo temeljno pravo na knjigu i informacije, kao i pristup suvremenoj informacijskoj tehnologiji, u cilju poticanja kreativnosti i čitalačkih navika kod djece i mladeži te cjeloživotnog učenja svih dobnih skupina. Unapređenjem i proširenjem mreže bibliobusnih stajališta izravno bi se doprinijelo i ciljevima Strategije razvoja Urbane aglomeracije Zagreb, s obzirom na to da Zagrebačka županija sa 61 % površine i 256689 stanovnika ulazi u Urbanu aglomeraciju Zagreb.“²⁹

Slika 4. Zagrebački bibliobus.³⁰

4.3.2. Pokretne knjižnice u Primorsko – goranskoj županiji

Rijeka je poznata kao začetnica ideje bibliobusa, a služba pokretne knjižnice Gradske knjižnice Rijeka započela je s radom 1969. godine. Do sredine 90-ih godina prošlog stoljeća bibliobus je obilazio područja riječkih općina, a određeno vrijeme i opatijsko i crikveničko područje. S obzirom na uvođenje novog administrativno - teritorijalnog ustrojstva, od 1996. godine Gradski bibliobus obilazi isključivo područje grada Rijeke. Godine 2016. uvedeno je novo vozilo Gradskog bibliobusa, koje pruža svoje usluge prema

²⁹ <http://www.kgz.hr/hr/desni-box/knjiznica-u-pokretu/35799> (pristupljeno 15.09.2019.)

³⁰ <https://zg-magazin.com.hr/u-zagrebackim-putujucim-knjiznicama-lani-posudeno-130-648-svezaka-knjiga/> preuzeto 15.09.2019.

rasporedu stajališta svakih 14 dana u isto vrijeme. Osnovne značajke novog vozila su sljedeće:

Tablica br 3 : *Gradski bibliobus*

Marka vozila: IVECO Daily
Godina proizvodnje: 2015.
Snaga motora: 125 kW
Dimenzije vozila:
duljina: 7.69 m
širina: 2.10 m
visina: 2.90 m
Kapacitet: 2.500 svezaka knjiga - jedinica građe
Pristup internetu za korisnike: NE
Broj članova posade: 2
Broj smjena: 1
Broj općina/gradova koje bibliobus obilazi: 1
Broj stajališta: 30
Prosječan broj prijeđenih kilometara godišnje: 10.302

Gradski bibliobus svaki drugi tjedan obilazi dječje vrtiće, poduzeća, ustanove, a zaustavlja se i pored Doma umirovljenika. Mnogi korisnici Doma su redoviti posjetioци bibliobusa, a knjižničar često i osobno donosi knjige onima koji ne mogu sami doći zbog slabije pokretljivosti. Ističu kako im knjiga uvelike uljepšava njihovu svakodnevicu i doprinosi kvaliteti provedenog vremena.

Slika 5. *Gradski bibliobus u Rijeci.*³¹

S obzirom na potrebu pružanja knjižnične usluge u svim mjestima županije koja nemaju druge oblike djelatnosti narodne knjižnice, Gradska knjižnica Rijeka osmislila je projekt bibliobusne službe Primorsko-goranske županije za područje Gorskog kotara i drugih brdsko - planinskih dijelova tog prostora. Partnerski projekt Gradske knjižnice Rijeka i Primorsko-goranske županije prepoznalo je i Ministarstvo kulture, koje je 2004. godine sufinanciralo nabavu novog Županijskog bibliobusa.³² Osnovne značajke navedenog bibliobusa su sljedeće:

³¹ <https://gkr.hr/Vodic-za-korisnike/Lokacije/Gradski-bibliobus> ((pristupljeno 15.9.2019)

³² <https://gkr.hr/Vodic-za-korisnike/Lokacije/Zupanijski-bibliobus> (pristupljeno 15.9.2019)

Tablica br. 4. Županijski bibliobus

Marka vozila: IVECO Eurocargo
Godina proizvodnje: 2004.
Snaga motora: 176 kW
Dimenzije vozila:
duljina: 8.82 m
širina: 2.38 m
visina: 3.65 m
Kapacitet: 4.500 svezaka knjiga - jedinica građe
Pristup internetu za korisnike: NE
Broj članova posade: 2
Broj smjena: 1
Broj općina/gradova koje bibliobus obilazi: 12
Broj stajališta: 42
Prosječan broj prijeđenih kilometara godišnje: 21.922

Slika 6 . Županijski bibliobus (Gorski Kotar)³³

³³ <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Rijecki-bibliobusi-kilometraza-od-vrtica-medu-neboderima-do-gorskokotarskih-planina> (pristupljeno 15.09.2019.)

U intervjuu s djelatnicima Gradske knjižnice Rijeka, ususret 14. okruglog stola o pokretnim knjižnicama u Hrvatskoj, istaknuto je da: „*stvarna vrijednost projekta nije samo u uobičajenim koristima koje ljudi imaju od knjižnica, već taj projekt sadrži snažnu psihološku i sociološku dimenziju: Netko o nama stalno brine, dolazi nam redovito, nismo zaboravljeni iako živimo u malom mjestu...*“³⁴

Županijski bibliobus, uz moto *Knjiga svima! Knjigom do svih!*, obuhvaća područje u 12 općina i gradova tj. 33 naselja na 44 stajališta.³⁵

Slika 7. *Djeca se vesele bibliobusu*³⁶

4.3.3. Pokretne knjižnice u Bjelovarsko - bilogorskoj županiji

Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar, u želji da primijeni temeljna IFLA-ina i UNESCO-ova načela opće dostupnosti informacija za sve stanovnike, šezdesetih godina prošlog stoljeća još je pomoću drvenih kolica dostavljala knjige u drvenim koferima bjelovarskoj bolnici, školama i poduzećima. Godine 1972. s radom je započeo prvi bibliokombi. Zanimljivo je

³⁴ <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Rijecki-bibliobusi-kilometraza-od-vrtica-medu-neboderima-do-gorskokotarskih-planina> (pristupljeno 15.09.2019.)

³⁵ <https://gkr.hr/Vodic-za-korisnike/Lokacije/Zupanijski-bibliobus/Novosti/Zupanijski-bibliobus-bajka-koja-traje> (pristupljeno 15.09.2019.)

³⁶ Isto.

što je od 1979. do 1982. godine. bibliobusnu službu nadopunjavala pokretna igraonica za najmlađe.

Također, usluge i programi koji je promovirala ova pokretna knjižnica približavali su kulturne sadržaje radnicima tj. stanovništvu u ruralnim krajevima.

³⁷ **Slika 8** . Prvi bibliokombi (Bjelovar, 1972.)

Bibliobusna služba nabavila je 1980. godine drugo vozilo u kojem se prevozilo do 2.000 knjiga. Zanimljiva je činjenica da su tih godina na stajalištima bibliobusa gostovali razni hrvatski književnici: Marino Zurl, Sunčana Škrinjarić, Joža Horvat, Mladen Kušec... Za vrijeme Domovinskog rata djelatnici Narodne knjižnice „P. Preradović“ Bjelovar uz pomoć Hrvatske vojske i policije, 1992. godine, spasili su pomoću bibliobusa 21 000 svezaka knjiga iz knjižnice u Pakracu.³⁸

Godine 2004. s radom je počeo rad novog vozila sa sljedećim karakteristikama:

³⁷ Prvi bibliokombi. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Bjelovarski-bibliobus-Glasnik-dobrih-prica-cak-i-u-zatvoru> (pristupljeno

³⁸ Spašavanje knjiga iz Pakraca ratnih godina. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Bjelovarski-bibliobus-Glasnik-dobrih-prica-cak-i-u-zatvoru>

Tablica br.5. *Bjelovarski bibliobus kroz podatke*

Marka vozila: IVECO Eurocargo
Godina proizvodnje: 2003.
Snaga motora: 110 kW
Dimenzije vozila:
duljina: 6.99 m
širina: 2.38 m
visina: 3.56 m
Kapacitet: 3000 svezaka knjiga - jedinica građe
Broj članova posade: 2
Broj smjena: 1
Broj općina / gradova koje bibliobus obilazi: 13
Broj stajališta: 46
Prosječan broj prijeđenih kilometara godišnje: 15.970

Specifičnost bjelovarskog bibliobusa je da uz vrtiće i škole posjećuje i Dom za odrasle osobe te zatvor u Bjelovaru. Naime, bjelovarska bibliobusna služba, s obzirom da pridaje veliki značaj jednakosti prava na informacije za sve građane 2004. godine pokrenula je suradnja s upravom zatvora u Bjelovaru. Posudba se odvija sukladno Protokolu o kretanju osoba unutar zatvora, a na način da zatvorenici ulaze u bibliobus i sami biraju knjižnu građu. Na taj način doprinosi se socijalizaciji zatvorenika te se olakšava njihovo ponovno uključivanje u normalan život nakon izlaska iz zatvora.³⁹

³⁹ <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Bjelovarski-bibliobus-Glasnik-dobrih-prica-cak-i-u-zatvoru> (pristupljeno 15.9.2019.)

O važnosti koju bibliobus ima za osobe lišene slobode najbolje govori sljedeći citat iz knjige Ilije Pejića i Željka Prohaske: „Kad si osamljen, otuđen i osuđen, jedini prijatelj koji ti sigurno neće okrenuti leđa je knjiga. U ovih dugih osam mjeseci knjige su mi ubrzale sate i povećale broj prijatelja na stotinjak. Od ljubica do krimića, psiholoških trilera, od Nesboa, Nore Roberts, Tribusona, Coehla... Mnogi od njih naljutili bi se što su u istoj rečenici, no svejedno meni su uljepšali svaku minutu boravka ovdje. Vrijeme mjerim intervalima od četrnaest dana, od dolaska do dolaska bibliobusa.

NEOBIČNOSTI Bjelovarski zatvor jedini u Hrvatskoj koji posjećuje bibliobus

KROZ RUKE ZATVORENIKA PROŠLO ČAK 300 KNJIGA

Svakoga tjedan posuđujem dvije-tri knjige, a trenutačno čitam "Proročanstvo Maya" - kaže Z. P.

ČEDOMIR ROSIĆ

BJELOVAR - Na dosadašnjoj karti posjeta bibliobusa gradske Narodne knjižnice Petra Preradovića odnedavno je ucrtno i jedno neobičajeno odredište - bjelovarski zatvor - u koje dva puta na mjesec stiže oko 2500 knjiga. Početna sumnjičavost o razini zanimanja zatvorenika za knjigu brzo je nestala jer je za kratko vrijeme kroz zatvorske ruke za njihova slobodnog vremena prošlo oko 300 knjiga, mahom beletristike, klasične književnosti i duhovne kulture.

Upravitelj zatvora Miroslav Mihoci priznaje kako se u početku nalazio pred dvojbenom odlukom o potrebi uvođenja bibliobusa, ali se ipak odlučio za još jedan u nizu novih poteza kojima je taj zatvor već stekao status ustanove u kojoj se boravak zatvorenika ne svodi isključivo na izdržavanje kazne.

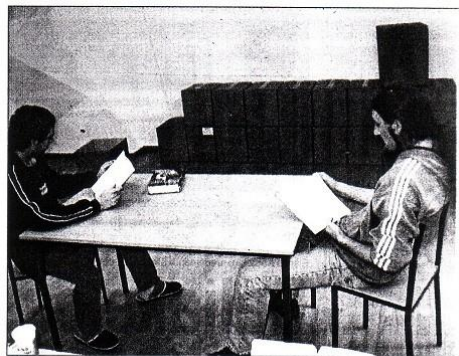
-Za sada smo jedini zatvor u Hrvatskoj koji posjećuje bibliobus, što se pokazalo dobrim nadomjestkom skromne zatvorske knjižnice koja sa 300 naslova teško

može udovoljiti potrebama zatvorenika. Većina je sadašnjeg fonda uništena jer su stranice knjiga mnogim zatvorenicima više služile za motanje cigareta nego čitanje - tvrdi Mihoci, dodajući kako knjiga postaje sve omiljenija u zatvorskim sobama.

Jedan je od revnijih posjetitelja bibliobusa 25-godišnji Z. P. iz Suhopolja, koji odsluškuje jednogodišnju kaznu zbog preprodaje i uživanja droge.

Gledanje televizije s vremenom prelazi u monotoniju iz koje pokušavam pobjeći čitanjem knjiga.

Svaki dolazak bibliobusa nestrpljivo očekujem jer u ponudi literature pronalazim dosta dobra štiva o starim civilizacijama, uključujući i putopisne memoare, što me sada najviše zanima. Svakoga tjedan posuđujem dvije-tri knjige, a trenutačno čitam "Proročanstvo Maya" i za novog dolaska bibliobusa sigurno ću posegnuti za sličnom literaturom iako nisam siguran da ću sadašnju razinu čitanja zadržati nakon izlaska iz zatvora - kaže Z. P.

Knjiga sve omiljenija među zatvorenicima

Bjelovarčanin J. M. (24), koji će za dva tjedna izaći iz zatvora, u toj je ustanovi samo nastavio proučavati knjige duhovne kulture. Trenutačno je zaokupljen proučavanjem istočnjačkih religija, za koje kaže kako mu pomažu u održavanju duhovne discipline tijekom boravka u zatvoru, ali i upotpunjuju dosadašnje znanje o utjecaju religije na život pojedinca.

SLIKOVNICE ZA NEPISMENE ZATVORENIKE

Sudeći prema odabiru naslova, iznenađuje broj posuđenih knjiga iz područja Informatike, posebice onih o uvođenju novih programa, ali i slikovnica, za kojima poseže dio zatvorenika koji nije savladao abecedu - tvrdi Mihoci, dodajući kako knjiga postaje sve omiljenija u zatvorskim sobama.

Miroslav Mihoci

⁴⁰ Slika 9. Reportaža iz bjelovarskog zatvora.

Okrećem prvu stranicu i ulazim u nove svjetove, ne patim više poradi svojih briga, već pratim svoje prijatelje iz stranice u stranicu, smijem se i patim s njima. Svaku mudru misao prepisujem da bi mi ostala i nakon povratka knjige. I prije sam bila čitateljica, a sada sam super čitateljica i zahvalna sam na svakom ublažavanju situacije u kojoj se nalazim, a bibliobus je najzaslužniji što znam

⁴⁰ Reportaža iz zatvora. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Bjelovarski-bibliobus-Glasnik-dobrih-prica-cak-i-u-zatvoru> (pristupljeno 16.9.2019)

zavoljeti kišu. U jednoj knjizi piše: 'Ako želiš vidjeti dugu, moraš naučiti vidjeti kišu.' I tako sam vodeći za ruku likove različitih imena došla do 113 pročitanih knjiga u proteklih osam mjeseci. Naravno da imam i miljenike, ali ih neću sada nabrajati jer svi, baš svi su mi pomogli da izvučem osmijeh na licu i izdržim.

Za kraj poslušajmo riječi dragog i mudrog Goethea: 'Svakog dana svojega života čovjek treba slušati malo glazbe, pročitati nešto poezije, diviti se dobroj slici da mu brige ne bi zasjenile osjećaj ljepote koji je Bog utkao u ljudsku dušu.'
N. N., zatvorenica, *Zatvor u Bjelovaru*, 9. 3. 2012.⁴¹

4.4. 14. Okrugli stol o pokretnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj i 8. festival hrvatskih bibliobusa - zaključci

Prvi okrugli stol na kojem se raspravljalo o pokretnim knjižnicama, organiziran nakon donošenja novog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti, NN 17/2019, održao se 7. i 8. Lipanja 2019. u Rijeci. Bio je to 14. okrugli stol u sklopu osmog festivala hrvatskih bibliobusa na temu Kultura u pokretu s podtemom Uloga bibliobusa u provođenju ciljeva UN-ove Agende 2030. Članak 10., stavak 4 novog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti jasno pokazuje da je prepoznata velika vrijednost i potencijal pokretnih knjižnica u unaprjeđivanju kulturne ponude lokalnih zajednica i time nezaobilazan čimbenik u razvoju županijskih knjižničkih sustava.

„U svrhu osiguranja knjižnične usluge za svako naselje, općine i gradovi dužni su, zajedno sa županijom na čijem su području, osigurati uslugu pokretne knjižnice koja se pruža svim korisnicima koji žive na udaljenim područjima tih općina, gradova i županije, sukladno ovom Zakonu“⁴²

⁴¹ Isto.

⁴² Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. Dostupno na:
<https://www.zakon.hr/z/1925/Zakon-o-knjižnicama-i-knjižničnoj-djelatnosti-2019> (pristupljeno 5.9.2019.)

Razvoj mreže bibliobusnih službi uvršten je u *Strateški plan Ministarstva kulture RH 2019. – 2021.*, u kojem se naglašava da pokretne knjižnice omogućuju „*fleksibilno i ekonomično pružanje knjižničnih usluga svim stanovnicima bez obzira na mjesto stanovanja i udaljenost od stacionarnih knjižnica, ...*“⁴³

Na okruglom stolu sudjelovali su brojni hrvatski i međunarodni stručnjaci koji su razmijenili iskustva te predstavili brojne projekte i primjere dobre prakse na temelju kojih su donijeli sljedeće zaključke:

- Pokretne knjižnice u Hrvatskoj nakon 50 godina sustavnog rada ostvaruju zapažene uspjehe i dosegle su visok stupanj razvoja, u skladu s europskim i svjetskim trendovima i stručnim standardima;
- Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti postavio je kvalitetan okvir za osnivanje i rad pokretnih knjižnica, a za njihovu praktičnu provedbu potrebno je pobliže uređivanje ovih pitanja kroz nacionalni plan razvitka knjižnica i knjižnične djelatnosti, nove standarde za pokretne knjižnice i druge podzakonske akte kojima će se utvrditi jasne financijske obveze svih dionika (općine/gradovi, županije, država...) u cilju osiguranja održivosti bibliobusnih službi;
- Neophodno je donošenje plana redovite nabave i zamjene bibliobusnih vozila (IFLA: optimalan vijek trajanja bibliobusa 10 godina);
- Iskoristiti mogućnosti sufinanciranja nabave i opremanja novih vozila iz EU fondova (ESF);
- Potrebno je rješavanje problema neodgovarajućeg smještaja (garažiranja) vozila kako bi se omogućila njihovo duže trajanje;

⁴³ Poslije 14. okruglog stola o pokretnim knjižnicama. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicarane/Poslije-14.-okruglog-stola-o-pokretnim-knjiznicama-Cak-12-hrvatskih-zupanija-nema-bibliobusnu-sluzbu> (pristupljeno 4.9.2019.)

- Ministarstvo kulture RH redovito osigurava sredstva za nabavu knjižnične građe, što je temelj za kvalitetne knjižnične usluge, te je tu praksu potrebno i dalje nastaviti;
- Pokretne su knjižnice nezaobilazan čimbenik u provedbi ciljeva *Nacionalne strategije poticanja čitanja za razdoblje 2017. do 2022. godine* (3.3. osigurati veću dostupnost knjige 3.3.1. *Osigurati alternativne načine dolaska do knjige za populaciju kojoj nisu na raspolaganju knjižnične usluge u mjestu stanovanja ili u mjestu boravka (ruralne sredine, bolnice, kazнено-popravne ustanove i drugo)*);
- Potrebno je planirati daljnji razvoj knjižničnih usluga u skladu s potrebama lokalne zajednice kako bi pokretne knjižnice nastavile pridonositi kvaliteti svakodnevnog života građana;
- Pokretne knjižnice doprinose ostvarivanju ciljeva *Agende Ujedinjenih naroda za održivi razvoj 2030.* te je potrebno poticati i promicati takve aktivnosti
- Potrebno je osigurati redovito sudjelovanje djelatnika na programima stručne edukacije, a posebno za rad sa specifičnim korisničkim skupinama (djeca, starije osobe, štićenici ustanova zatvorenog tipa i dr.)

5. Primjeri bibliobusne službe u svijetu

Što se tiče pokretnih knjižnica u svijetu, zanimljivo je promatrati one koje se pokreću u mnogo izoliranijim, čak ratom zahvaćenim područjima, gdje bibliobus postaje značajan na mnogo više razina, a njegovo pokretanje često ovisi o samim pojedincima entuzijastima. Navest ćemo nekoliko od brojnih primjer upravo takvih specifičnih primjera pokretne knjižnice.

5.1. Bicicloteca (Brazil)

Riječ je o pokretnoj knjižnici na biciklu, koja omogućuje pristup knjigama posebice osobama koje žive na ulici. U gradu São Paulo, u Brazilu, 61-godišnji knjižničar koji je i sam nekada živio na ulici, Robson Mendonça, vozi mobilnu knjižnicu na biciklu oko grada, omogućavajući tako beskućnicima ali i ostalim građanima pristup knjigama.

Slika 10. Bicicloteca u Brazilu ⁴⁴

⁴⁴ <https://www.bicyclecapetown.org/2014/05/sao-paulo-bicycle-library/> (pristupljeno 16.9.2019)

Projekt potiče čitanje, posebno među ljudima koji žive na ulici, jer knjižnice obično traže osobni dokument i dokaz prebivališta prije posuđivanja knjige - dokumenata koji beskućnici nemaju. Bicoloteca također obskrbljuje knjigama za slabovidne osobe, promovira svoje aktivnosti na javnim trgovima te održava povijesne šetnje ulicama Sao Paula. Nastavljajući s inovacijama, također nudi besplatni pristup internetu na solarni pogon. Bez ograničenja, projekt Bicoloteca demokratizira pristup informacijama, zabavi i kulturi za širu javnost, radnike i studente, te ima veliku podršku lokalnih poduzeća i zajednice. Inicijativa je dio aktivnosti Instituta Mobilidade Verde (IMV, Institut za zelenu mobilnost), neprofitna NVO usmjerena na alternativna i održiva prijevozna sredstva za gradove.⁴⁵

5.2. Afganistan

Djevojka Freshta Karim (27) osnivačica je organizacije koja transformira autobuse u mobilne knjižnice. Bibliobusi voze diljem Kabula kako bi mladi mogli razviti ljubav prema kritičkom mišljenju i čitanju. Djecu se potiče da prije ili poslije škole dođu u bibliobus da čitaju, igraju šah, uče i raspravljaju. Bibliobus se zaustavlja i na svakoj lokaciji ostaje otprilike oko dva sata. Pritom moraju biti oprezni zbog teških okolnosti i svakodnevne opasnosti još uvijek prisutne u Afganistanu. „*Parkiramo autobus na manjim cestama i unutar zajednica, kako bismo izbjegli mjesta na kojima se mogu naći velike grupe ljudi koje bi mogli biti teroristički ciljevi*“⁴⁶, izjavila je Karim.

⁴⁵ <https://www.bicyclecapetown.org/2014/05/sao-paulo-bicycle-library/> (pristupljeno 16.9.2019)

⁴⁶ <https://www.h-alter.org/vijesti/afganistan-bibliobus-koji-potice-citanje-i-kriticko-razmisljanje-djece-u-kabulu> (pristupljeno 10.9.2019.)

47

Slika 11. Pokretna knjižnica u Afganistanu

5.3. Pakistan

Saeed A. Malik odlučio je djelovati na svoj san o „*obrazovanju mlade generacije i prelijevanju znanja*“ nakon što je preko 25 godina služio kao međunarodni državni službenik u Ujedinjenim narodima. Njegov je cilj bio pružiti djeci knjige koje zabavljaju, informiraju i izazivaju njihovu znatiželju; pomažući im da razvijaju svijest o svijetu oko sebe, istovremeno potičući ispitivanje umova i promičući toleranciju. Malikova nova inicijativa dolazi u obliku pokretanje mobilne biblioteke za djecu, nazvane Bright Star Mobile Library (BSML). Knjižnica je trenutno uspostavljena u dva kombija koji prevoze preko 1.000 knjiga i patroliraju osnovnim i mlađim školama u ruralnim područjima Islamabada, budno prateći buduće korisnike i učenike.⁴⁸

⁴⁷ <https://www.thenational.ae/arts-culture/books/the-library-bus-in-afghanistan-that-is-driving-change-in-pictures-1.885652> (pristupljeno 17.9.2019.)

⁴⁸ <https://tribune.com.pk/story/251186/books-on-wheels-if-you-cant-go-to-a-library-then-a-library-can-come-to-you/> (pristupljeno 17.9.2019.)

49

Slika 12. Pokretna knjižnica u Pakistanu.

5.4. Gana⁵⁰

Skoro 623.500 djece u Gani nije upisano u osnovnu školu, a djevojke na sjeveru zemlje obrazuju se samo četiri godine. Nadalje, postoji ogromna razlika u obrazovanju između djece u gradskim i ruralnim dijelovima zemlje. Mobilni operater Tigo želio je učiniti nešto te su se u 2015. godini udružili s neprofitnom organizacijom Street Library kako bi stvorili e-knjižnicu na kotačima, inicijativu namijenjenu obrazovanju i poticanju digitalne inkluzije djece u ruralnim zajednicama. Riječ je o kombiju za mobilnu knjižnicu koji je opremljen stolovima, stolicama, prijenosnim računalima i tabletima kako bi se omogućili djeci prvi doticaj sa digitalnom tehnikom.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ <https://www.caseforchange.com/case-studies/moving-stories-how-a-mobile-library-is-bringing-digital-inclusion-to-ghana> (pristupljeno 17.9.2019.)

Slika 13. *Pokretna knjižnica u Gani.*⁵¹

5.5. Indonezija⁵²

Inventivni Indonežani sami osmišljavaju nove načine kako djeci približiti knjige. Na svakih 100 učenika samo jedna četvrtina završava školu zadovoljavajući minimalne standarde pismenosti i računanja. Kinong je jedan od tisuću Indonežana koji su otvorili vlastitu knjižnicu u vlastitim zajednicama. Procjene govore da u Indoneziji postoje tisuće takvih knjižnica, koje su pokrenuli obični ljudi s velikom inicijativom za rješavanje nedostatka knjiga u svom području, a financirali se povremenim donacijama. Radi se o knjižnicama na brodu, na kolicima s povrcem, na konjima, čak i grupa motorista sa 200 motora prilagođenih za tu namjenu, donosi knjige u domove. Sve njih vode inventivni, ambiciozni, obični ljudi poput Kinonga (59), koji je napustio školu prije nego što je napunio 10 godina.

⁵¹ <https://nef.org/2015/06/02/ghanas-first-digital-library-hosted-at-the-back-of-a-van/> (pristupljeno 10.9.2019.)

⁵² <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/19/indonesia-library-rickshaw-books> (pristupljeno 10.9.2019.)

Slika 14. *Pokretna knjižnica u Indoneziji*⁵³

5.6. Gaza

Slika 15. *Pokretna knjižnica u Gazi*

Rat između Izraela i Gaze uništio je ili oštetiio stotine škola u 2014. Mnogi od tih škola tek se trebaju obnoviti. Dječji centar u Gazi pokrenuo je vrijednu kampanju za poticanje navika čitanja među djecom. Prva pokretna knjižnica Gaze opskrbljena knjigama o najrazličitijim temama obilazi škole u raznim četvrtima kako bi udovoljila želji tamošnje djece za čitanjem. Cilj ovih

⁵³ Isto.

⁵⁴ <https://www.trtworld.com/mea/mobile-library-in-gaza-fosters-reading-among-children-6479>
(pristupljeno 10.9.2019.)

aktivnosti je motiviranje i poticanje djece na čitanje, kao i zadovoljenje njihovih kulturnih, umjetničkih i kreativnih potreba. Kampanja također ima za cilj razveseliti djecu, posebno u teškim okolnostima u kojima svakodnevno žive⁵⁵

6. Uloga bibliobusne službe u smanjivanju problema društvene isključenosti

U zapadnoj Europi već odavno postoji svijest o tome da su usluge koje nude pokretne knjižnice vrlo važan čimbenik u nastojanju smanjenja problema društvene isključenosti. Pa tako na primjer u Finskoj, Švedskoj i Nizozemskoj služba pokretne knjižnice podrazumijeva bibliobuse koji su prilagođeni vrlo specifičnim ciljnim skupinama poput djece školske dobi ili slabo pokretnom starijem stanovništvu kojemu nije lako doći do stacioniranih knjižnica. Posebne bibliobusne službe kreiraju se za razne skupine potencijalnih korisnika knjižničnih usluga koji iz nekog razloga zahtijevaju drugačiji pristup i vrstu usluge.

Promatrajući stanje u hrvatskom kontekstu može se reći da je i kod nas već neko vrijeme prepoznat učinak takvih službi na uspješnije uključivanje marginaliziranih i ranjivih skupina, što je očito iz podataka o broju i vrsti pokretnih knjižnica za različite vrste korisnika, mada prostora za nadogradnju i razvoj postojećih usluga još uvijek ima. Kao i u nekim drugim europskim zemljama bibliobusi u Hrvatskoj knjižnične usluge nude korisnicima u malim, teže dostupnim selima i gradovima, pacijentima u bolnicama, umirovljenicima, zatvorenicima, osobama s različitim teškoćama, nacionalnim manjinama itd. Iako bibliobusi opskrbljuju razne skupine stanovnika, njihovi najčešći korisnici

⁵⁵ <https://www.trtworld.com/mea/mobile-library-in-gaza-fosters-reading-among-children-6479>
(pristupljeno 10.9.2019.)

su djeca do petnaest godina, a za taj je uzrast i kreiran najveći broj knjižničkih programa.⁵⁶

U Hrvatskoj postoji deset pokretnih knjižnica, a svaka od njih određeni broj stajališta. Sedam bibliobusa ima stajalište pored dječjih vrtića, devet uz osnovne i područne škole, šest bibliobusa staje pored domova za umirovljenike, a pet u tvrtkama udaljenim od centara gradova. Ustanove za osobe s posebnim potrebama opskrbljuju dvije pokretne knjižnice, te po jedna knjižničke sadržaje nudi u zatvorima i domu za odgoj djece i mladih. I nacionalne manjine spadaju u skupine s potrebom za posebnim vidom knjižničnih usluga pa su tako četiri bibliobusa zadužena za osiguravanje literature na njihovim jezicima. To se posebno odnosi na slovensku i srpsku manjinu, ali i druge poput romske, mađarske i češke koji imaju pristup standardnoj građi, ali i mogućnost pribavljanja literature na svom jeziku, na zahtjev. U gradovima koja su posebno stradala tijekom Domovinskog rata, poput Zadra ili Vinkovca, služba pokretne knjižnice pridonosi njihovoj obnovi i revitalizaciji, te promicanju tolerancije i dobrih međunacionalnih odnosa.

U skladu sa svojim mogućnostima, Hrvatska nastoji pružiti što kvalitetniju knjižničku uslugu svojim stanovnicima, koji su, iz bilo kojeg razloga, u neravnopravnom položaju s obzirom na pristup knjižnici. Ponekad, po potrebi, odlaze i do samih vrata svojih korisnika, u nastojanju da se svima omogući jednak pristup znanju, informacijama i kulturnim sadržajima.

⁵⁶ Prema Pezer, I., Vugrinec, Lj. *Pokretne knjižnice kao dio knjižnične mreže narodnih knjižnica u Hrvatskoj: stanje i razvojni planovi.* // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 58, 1/2(2015),

7. Zaključak

Približavanje blagodatni čitanja onima kojima je iz bilo kojeg razloga onemogućen pristup knjigama cilj je pokretnih knjižnica širom svijeta. One osiguravaju građanima pravo na jednakost pristupa informacijama i cjeloživotnom obrazovanju te za mnoge koji žive u prometno izoliranim područjima predstavljaju jedinu mogućnost pristupa znanju, kulturi i informacijama. Bez obzira na dostupnost e-knjiga i pristup informacijama putem interneta, pokretne knjižnice još uvijek nisu izgubile na značaju. Pokretne knjižnice na raspolaganju su svima, bez obzira na dob i posao kojim se netko bavi. Kod djece je presudna za razvoj čitalačke pismenosti i kompetencija, studenti mogu zatražiti na zahtjev i stručnu literaturu, te svatko ovisno o području svog interesa, literaturu ili uslugu koja mu je potrebna.

Osim samih knjiga, one pružaju prostor za okupljanje u ruralnim ili udaljenim sredinama, nudeći mjesto za društveno okupljanje, dijeljenje priča i međusobno povezivanje.

Važnost bibliobusne službe, osim u širenju knjižnične mreže, nalazi se u podizanju kvalitete života, podižući razinu informiranosti, obrazovanja i kvalitetu provođenja slobodnog vremena.

S obzirom na ponudu knjižnične građe i kvalitetu popratnih usluga te uzimanja u obzir specifičnih kategorija korisnika, jasno je da hrvatske pokretne knjižnice uspješno prate europske i svjetske trendove. Naveli smo upravo zato i nekoliko specifičnih primjera inozemnih pokretnih knjižnica, kako bi pokazali iznimnu ulogu koju imaju u nekim sasvim drugačijim geografskim i političkim kontekstima, poput dolaska u neko ratom pogođeno područje. Osim pružanja usluga korisnicima u ruralnim i izoliranim područjima, danas se pokretne knjižnice u sve češće obraćaju različitim, ranjivim kategorijama korisnika, poput

djece, starijih osoba, osoba s invaliditetom, zatvorenika, pružajući im tako osim knjižničnih i vrlo značajne socijalne usluge. Uzimajući u obzir značaj koji pokretne knjižnice imaju u lokalnoj zajednici potrebno je poduprijeti osnivanje bibliobusnih službi u svim županijama koje ih još nemaju.

Kao i mnoge druge europske zemlje Hrvatska nastoji pružiti, u skladu sa svojim mogućnostima, što kvalitetniju knjižničnu uslugu svojim stanovnicima, uključujući i područja udaljena od urbanih centara, sa slabijom prometnom infrastrukturom i time vrlo ograničenom kulturnom ponudom za svoje mještane. Također, naši bibliobusi opskrbljuju brojne skupine s ograničenim kretanjem, pa tako ponekad, po potrebi, odlaze i do samih vrata svojih korisnika. Tako se hrvatske pokretne knjižnice priključuju ostalim projektima namijenjenim borbi s problemom društvene isključenosti koja između ostalog podrazumijeva nastojanje da se svima, imajući u vidu poštovanje dostojanstva svakog čovjeka, omogući jednak pristup znanju, informacijama i kulturnim sadržajima.

Sažetak

Cilj je pokretnih knjižnica omogućiti jednaku dostupnost knjižničnih usluga onima kojima je onemogućen pristup stacionarnoj knjižnici. Važnost bibliobusne službe nalazi se u podizanju kvalitete života, kroz bolju razinu informiranosti, obrazovanja i kvalitete provođenja slobodnog vremena. Najbrojniji su korisnici upravo djeca, koja tako razvijaju ljubav prema čitanju, povećava im se pristup tehnologiji te želja za cjeloživotnim učenjem. Osim samih knjiga, pružaju prostor za okupljanje u ruralnim ili udaljenim sredinama, nudeći mjesto za susret, dijeljenje priča i društvena događanja. Uz pružanje usluga korisnicima u ruralnim i izoliranim područjima, danas se pokretne knjižnice sve češće obraćaju različitim, ranjivim kategorijama korisnika, poput djece, starijih osoba, osoba s invaliditetom, zatvorenika, pružajući im tako osim knjižničnih i vrlo značajne socijalne usluge. Početak djelatnosti pokretnih knjižnica u Hrvatskoj zabilježen je početkom 20. stoljeća, a trenutno u Hrvatskoj djeluje devet službi pokretnih knjižnica s ukupno 13 vozila, osam u županijama i u Gradu Zagrebu. S obzirom na ponudu knjižnične građe i kvalitetu popratnih usluga te uzimanja u obzir specifičnih kategorija korisnika, hrvatske pokretne knjižnice uspješno prate europske i svjetske trendove. Tako se hrvatske pokretne knjižnice priključuju ostalim projektima namijenjenim borbi s problemom društvene isključenosti koja između ostalog podrazumijeva nastojanje da se svima omogući jednak pristup znanju, informacijama i kulturnim sadržajima.

Ključne riječi: pokretna knjižnica, bibliobus, društvena isključenost, knjižnične usluge

Summary

The objective of mobile libraries is to ensure equal access to library services to those without access to a stationary library. The importance of the mobile library service lies in raising the quality of life, through better access to education, information, and quality of leisure time. The most numerous users are children - mobile library helps them to increase access to technology, to develop a love for reading and a desire for lifelong learning. In addition to the books themselves, they provide a gathering place in rural or remote settings, offering a place to meet, share stories and participate in social events. Besides providing services to users in rural and isolated areas, today, mobile libraries are increasingly addressing different, vulnerable categories of users, such as children, the elderly, people with disabilities, prisoners, providing them with significant social services. The beginning of the activity of mobile libraries in Croatia was recorded at the beginning of the 20th century, and currently there are nine mobile library services operating in Croatia with a total of 13 vehicles, eight in the counties and in the City of Zagreb. Considering the offer of library materials and the quality of accompanying services and taking into account specific categories of users, Croatian mobile libraries are successfully following European and world trends. Thus, Croatian mobile libraries join other projects aimed at combating the problem of social exclusion, which, among other things, implies an effort to provide everyone with equal access to knowledge, information and cultural content.

Key words: mobile library, bookmobile, social exclusion, library services

Popis literature

1. Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj: pogled iz prošlosti u budućnost. // Okrugli stol o pokretnim knjižnicama (10 ; 2011 ; Karlovac). Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", 2012. Str. 9-29
2. Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Uloga i značaj pokretnih knjižnica u životu lokalne zajednice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 53, 3/4(2010), str. 125-139.
3. Hanž, B. Kad krene prvi bibliobus. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 6, 1/4(1960), str. 55-61
4. Pezer, Iva. Vugrinec, Ljiljana. Pokretne knjižnice kao dio knjižnične mreže narodnih knjižnica u Hrvatskoj : stanje i razvojni planovi. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58, 1/2(2015), str. 221-240
5. Smjernice za pokretne knjižnice / prerađeno izdanje priredila radna skupina IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Ianom Stringerom ; [s engleskog prevela Sanja Kovačević]. 1. hrvatsko izd. (prema 2. prerađenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
6. Standardi za pokretne knjižnice-bibliobuse // Narodne novine, 58(1999). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html>
7. Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/1925/Zakon-o-knjižnicama-i-knjižničnoj-djelatnosti-2019>

8. Šadek, V. Bibliobusna služba Koprivničko – križevačke županije. // Podravina. 4, 7(2005), str. 155-174.
9. Wikipedia. Bookmobile. Dostupno na:
<http://en.wikipedia.org/wiki/Bookmobile> (pristupljeno 2.9.2019.)
10. Mobile libraries more than brick and mortar. Dostupno na:
<https://princh.com/mobile-libraries-more-than-brick-and-mortar/#.XX999igza00> (pristupljeno 10.9.2019.)
11. Poslije 14. okruglog stola o pokretnim knjižnicama. Dostupno na:
<https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Poslije-14.-okruglog-stola-o-pokretnim-knjiznicama-Cak-12-hrvatskih-zupanija-nema-bibliobusnu-sluzbu> (pristupljeno 4.9.2019.)
12. 13. okrugli stol o pokretnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj i 7. festival hrvatskih bibliobusa. Dostupno na:
http://hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/37/publikacije/(pristupljeno 4.9.2019.)
13. Bibliobusi u Hrvatskoj. Dostupno na:
http://bibliobus.gkc-pula.hr/?page_id=316 (pristupljeno 15.09.2019.)
14. Zagrebački bibliobus oživi čaroliju čitanja i onima koji su je zaboravili. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Zagrebacki-bibliobusi-Bibliobus-ozivi-caroliju-citanja-i-onima-koji-su-je-zaboravili> (pristupljeno 15.09.2019.)
15. Knjižnica u pokretu. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/desni-box/knjiznica-u-pokretu/35799>
16. Rijecki bibliobusi kilometraža od vrtica među neboderima do gorskokotarskih planina <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Rijecki-bibliobusi-kilometraza-od-vrtica-medu-neboderima-do-gorskokotarskih-planina> (pristupljeno 15.09.2019.)

17. Županijski bibliobus-bajka koja traje. Dostupno na : <https://gkr.hr/Vodic-za-korisnike/Lokacije/Zupanijski-bibliobus/Novosti/Zupanijski-bibliobus-bajka-koja-traje> (pristupljeno 15.09.2019.)
18. Bjelovarski bibliobus:Glasnik dobrih prica cak i u zatvoru <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Bjelovarski-bibliobus-Glasnik-dobrih-prica-cak-i-u-zatvoru> (pristupljeno 15.9.2019.)
19. Sao Paulo bicycle library. Dostupno na: <https://www.bicyclecapetown.org/2014/05/sao-paulo-bicycle-library/> (pristupljeno 16.9.2019)
20. Kabul: Bibliobus kojim se potiče čitanje i kritičko razmišljanje djece. Dostupno na: <https://www.h-alter.org/vijesti/afganistan-bibliobus-koji-potice-citanje-i-kriticko-razmisljanje-djece-u-kabulu> (pristupljeno 10.9.2019.)
21. The library bus in Afghanistan that is driving change. Dostupno na: <https://www.thenational.ae/arts-culture/books/the-library-bus-in-afghanistan-that-is-driving-change-in-pictures-1.885652> (pristupljeno 17.9.2019.)
22. If you can't go to a library, then a library can come to you. Dostupno na: <https://tribune.com.pk/story/251186/books-on-wheels-if-you-cant-go-to-a-library-then-a-library-can-come-to-you/> (pristupljeno 17.9.2019.)
23. Moving stories; how a mobile library is bringing digital inclusion to Ghana. Dostupno na: <https://www.caseforchange.com/case-studies/moving-stories-how-a-mobile-library-is-bringing-digital-inclusion-to-ghana> (pristupljeno 17.9.2019.)

24. Ghana's first digital library hosted at the back of a van. Dostupno na: <https://nef.org/2015/06/02/ghanas-first-digital-library-hosted-at-the-back-of-a-van/> (pristupljeno 10.9.2019.)
25. Do it yourself: the Jakarta libraries with book nooks on tuk-tuks. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/19/indonesia-library-rickshaw-books> (pristupljeno 10.9.2019.)
26. Mobile library in Gaza fosters reading among children. Dostupno na: <https://www.trtworld.com/mea/mobile-library-in-gaza-fosters-reading-among-children-6479> (pristupljeno 10.9.2019.)
27. Neobične pokretne knjižnice. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/neobicne-pokretne-knjiznice/> (pristupljeno 14.09.2019.)
28. Knjižnice grada Zagreba. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/bibliobusna-sluzba/o-nama-246/osnovni-podaci-37829/37829> (pristupljeno 15.09.2019.)